

30 שנות לימודים באוניברסיטה הפתוחה

הנשיא השני של האו"פ הציג בשנת 1977 את ה"אני מאמין" שלו: גישה חדשה בחינוך הגבוה

בסתיו 1976 פתחה האוניברסיטה הפתוחה את שעריה בפני ציבור הלומדים. 30 שנה לאחר מכן, כדאי לחזור אל ה"אני מאמין" של מקימי האוניברסיטה הפתוחה. קטעים מדברים שנשא ב־21.6.77 פרופ' אברהם גינזבורג, שכיהן כנשיא האוניברסיטה הפתוחה בשנים 1977–1987, בבית הנשיא בירושלים

פרופ' גינזבורג: הנשיא השני של האו"פ

"הקניית השכלה אקדמית ואפילו חלקית לאוכלוסיה הנ"ל היא אתגר עם תמורה בציוד. אנו פונים לאוכלוסיה אשר ברובה הגדול איננה רואה בלימודיה מנוף לשינוי תעסוקתה. אותו מורה ואותו קיבוצניק, אותו בעל מוסך וגם אותה עקרת בית בין תלמידינו, אינם רוצים עם קבלת ה־BA לשנות את מקום עבודתם. הם רואים בלימודיהם מקור להרחבת ההשכלה, לשיפור יכולת התפקוד במקום עבודתם הנוכחי ואולי – מעל לכל – לסיפוק מאווייהם ליותר לימוד ויותר דעת. הלימודים עושים אותם יותר מאושרים, יותר מתאימים לתפקידיהם. בקיצור, אזרחים יותר טובים ומועילים.

"ברור שיש תמיד יוצאים מן הכלל. יהיו בין תלמידינו גם כאלה אשר מטרותיהם זהות לאלה של רוב תלמידי האוניברסיטאות. אין בזה כל רע. במיוחד כאשר לרבים מאלה זוהי אולי הדרך היחידה להשיג מבוקשם זה.

במה אנחנו פתוחים

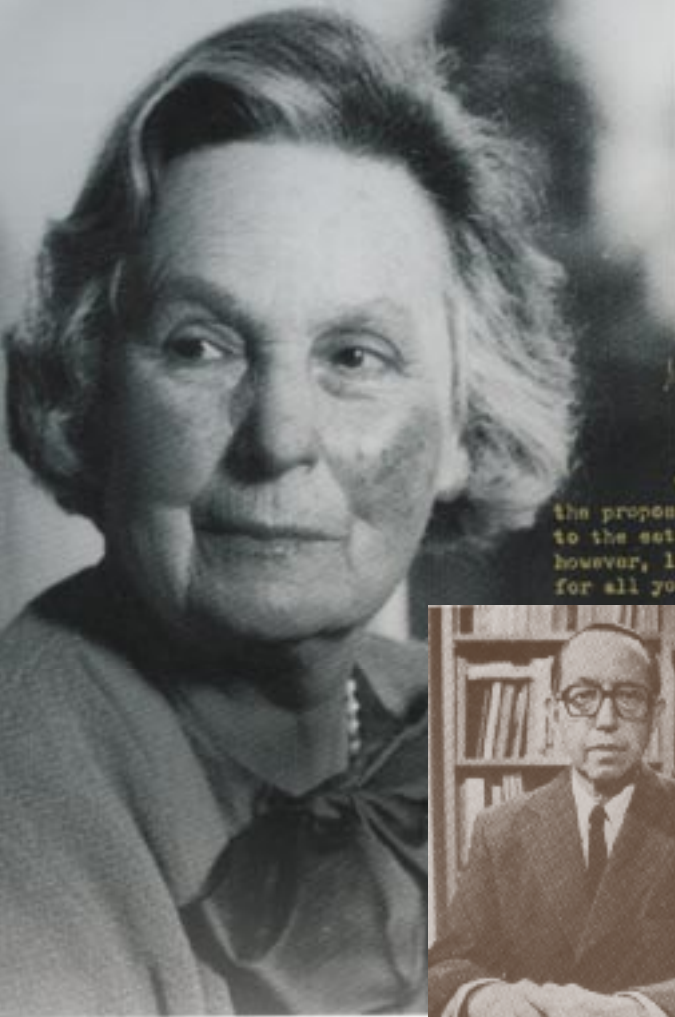
"כדי להקל ולעודד את האוכלוסייה שהזכרה לעיל להתחיל בלימודיה האוניברסיטאיים הושם באוניברסיטה שלנו דגש על פתיחות לגבי התלמידים, צרכיהם ובעיותיהם. הנקודות הבאות מדגימות פתיחות זו, אם כי יש גם נוספות:

- א. אנו פתוחים לקבל כל אחד. איננו דורשים תעודות קודמות, או בחינות כניסה פורמליות.
- ב. אנו פתוחים במקום. כל אחד יכול ללמוד בביתו, במקומו. אין קמפוס, אין דרישות שהייה במקום. תושב אילת, אנשי ערד ודימונה וגם הגולן והעמקים – לכל אלה תנאי לימוד זהים לתושבי הערים הגדולות.
- ג. אנו פתוחים בבחירת תוכנית הלימודים. אין אצלנו מקצועות חובה, אין אצלנו דרישה להתרכז במקצוע מסוים. אנו רואים לפנינו BA כללי במדעי הרוח והחברה או BSc במדעי הטבע והמתמטיקה. ההגבלה היחידה נוגעת לרמת הקורסים. הם יינתנו בשלוש רמות – א, ב ו־ג – המתאימות פחות או יותר למקובל בשנה הראשונה, השנייה והשלישית באוניברסיטאות. מתוך 18 קורסים הנדרשים לקבלת

"כבוד נשיא מדינת ישראל, פרופ' אפרים קציר, גבירותי ורבותי!"

"בשם האוניברסיטה הפתוחה בישראל ובשמי, הנני מודה לכבוד נשיא המדינה ומארגני האירוע על ההזמנה וההזדמנות להביא לפני פורום נכבד זה את הבעיות והלבטים וגם את האמונות והתקוות של צוות האנשים, ברובו הגדול צעיר מאוד, אשר בברכת ובעידוד ממשלת ישראל, משרד החינוך והתרבות, המועצה להשכלה גבוהה ובתמיכת משפחת רוטשילד בונה מוסד חדש להשכלה גבוהה ובמידה רבה גם שונה בישראל.

"לפי מיטב ידיעתנו קיימת בארץ אוכלוסיה רבה ומגוונת אשר מסיבות שונות לא הגיעה ללימוד על תיכוני בכלל – או בצורה חלקית ביותר. יותר ממחצית מהמורים בכיתות היסוד ובחטיבת הביניים, כ־30,000 במספר, הם מחוסרי תואר ראשון. השנתון הממוצע בארץ הוא מעל ל־50,000 איש, מהם רק כ־12,000 מקבלים תעודת בגרות. בין האחרים יש רבים מאוד אשר מבחינת הכושר האינטלקטואלי יכולים בהחלט להתמודד עם לימודים ברמה אוניברסיטאית. המוני עובדים, נשים וגברים וגם נשים רבות העוסקות במשק ביתן לא הגיעו ללימודים גבוהים בגלל הצורך לצאת לעבודה בגיל צעיר, או בגלל חוסר עניין בכך בזמנו. בין אלה יש להזכיר במיוחד את הזקוקים להזדמנות שנייה, אשר בצעירותם נפלטו מסיבות שונות – אישיות או סוציאליות – אף מלימודים תיכוניים. לאלה נוסף את תושבי אזורי הפיתוח וההתיישבות העובדת, המרוחקים מערים אוניברסיטאיות, את האוכלוסיה הערבית הכפרית ובמיוחד את אלה, בין כל הנ"ל, אשר עברו את גיל ה־30, ולפינו ציבור רב של לומדים פוטנציאליים המפוזר בכל הארץ.

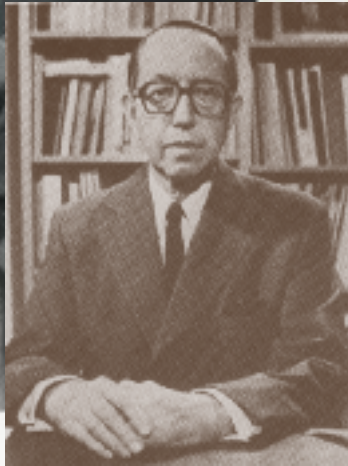
החזון – והנדבנית שאפשרה את הגשמתו:
דורותיה הרוטשילד ומכתב הפניה של יגאל אלון אליה,
בנושא האוניברסיטה הפתוחה

Jerusalem

November 11th, 1973

My dear Dorothy,

Under separate cover, I have sent you a formal letter incorporating the proposed agreement between the Government of Israel and Hanadiv, with regard to the establishment of "Everyman's University (Pilot Project)". I would, however, like to add my personal remarks and express my heartfelt appreciation for all you have done.

...session in the Cabinet on the establishment of the University... of hours; it was one of the most stimulating and rewarding... yet experienced in this forum. The ministers displayed... the functions and goals of the University and were unanimous... benefits which "Everyman's University (Pilot Project)" would... society. In the course of the debate attention was... to the many other constructive and generous contributions made... family in all walks of life in Israel. You have my assurances... a expression of gratitude to Hanadiv is a genuine reflection... which prevailed at the Cabinet meeting.

...I have difficulty in finding adequate words to express my... to you and to the Board of Hanadiv for your vision in setting... "Everyman's University (Pilot Project)". The project has not widespread... is being recognized as constituting one of the most significant... expansion of educational opportunity in Israel. It will

מקס רואו: הנשיא הראשון של האו"פ

במה איננו מתפשרים

"המסגרת החופשית שתוארה לעיל לא צריכה להטעות. בשני נושאים או קשוחים מאוד: האחד הוא התחום הארגוני. או דורשים שהתלמידים ילמדו בקצב מוכתב מראש במסגרת מחזורי לימודים של כ-18 שבועות. כל אחד יכול כמובן להפסיק באמצע המחזור ולהמשיך את הלימודים של אותו מקצוע במחזור הבא. אבל אז יש לחזור על כל העבודות הקשורות בקורס. קשיחות ארגונית זו נראית לנו חשובה מבחינת התפקוד הסדיר של האוניברסיטה, אבל היא חשובה בעיקר עבור התלמידים. זהו גורם מדרבן ומפעיל מאוד.

"אבל הנושא העיקרי שבו או קשוחים הוא מהותי ביותר – והכוונה היא לרמת הלימודים. כאן איננו מתפשרים ותלמידינו יודעים זאת. ועדה אקדמית מייעצת, המורכבת מפרופסורים מכל האוניברסיטאות בארץ, שוקדת על כך. הכנת הקורסים מלווה ביעוץ צמוד של אנשי מדע ידועים בארץ – כל אחד בתחומו. החומר עובר בדיקה וקריאה נוספת של קוראי ומעריכי חוץ, או מנסים אותו על קבוצות לומדים – או משקיעים עבודה רבה מאוד בהכנתו ובהבטחת רמתו האקדמית.

"ארגון ברחבי הארץ 23 מרכזי לימוד במכללות, בסמינרים ובבתי הספר. התלמידים מגיעים למרכז כזה פעם בשבועיים-שלושה לפגישה עם מנחה אשר מברר איתם סוגיות בחומר הנלמד ועונה על שאלות. פה ניתנת ללומדים ההזדמנות להכיר אחד את השני ואת המנחה – נוצר קשר אישי, אשר חשוב ללא ספק גם להרגשת הלומד וגם ללמידה עצמה. התלמידים יכולים גם להתקשר פעם בשבוע טלפונית עם המנחה לקבלת יעוץ והבהרת שאלות.

התואר יבחר הסטודנט לא יותר משישה קורסים ברמה א ולא פחות מארבעה קורסים ברמה ג. יש להניח שהרוב המכריע של הלומדים יתרכז בקורסים מתוך תחום לא רחב ביותר. אבל גם העובדה שיש תלמידים המעוניינים להכיר שטחים אחדים וגם חוסר הדרישה לתוכנית מסוימת הם יתרונות גדולים עבור הלומדים הפוטנציאליים שלנו.

ד. או פתוחים בקביעת אופי ותוכן הקורסים אותם או מכינים. איננו חוזרים באופן אוטומטי למקצועות המסורתיים, אם כי איננו מתנגדים לכולם באופן עקרוני. או פתוחים לניסויים לא קונבנציונליים. כך למשל או מוכנים להתרכז בלימוד תקופה על האספקטים השונים שלה: היסטוריים, פילוסופיים, מדיניים, סוציולוגיים, פסיכולוגיים, כלכליים, אומנותיים. או מחפשים אינטגרציה בין מקצועות מדעי החיים ומדעי הטבע. או פתוחים לרעיונות של אנשי הסגל שלנו ושל אנשי מדע מאוניברסיטאות אחרות.

ה. או פתוחים בכל הנוגע לשיטת הלמידה ואולי אציון כאן את המילה "למידה", בניגוד ל"הוראה", כי הדגש בכל אחת מהשיטות שאנו מפעילים הוא על למידה ובעיקר למידה עצמית. השיטה שאימצנו מקורה באוניברסיטה הפתוחה האנגלית, אבל או מחפשים גם שיטות אחרות וגם בשיטה הנ"ל או משנים מקורס לקורס מומנטים מסוימים.

ו. או פתוחים בכל הנוגע להפסקה זמנית או הפסקה מוחלטת של הלימודים. הדבר האחרון קיים כמובן בכל מקום, אבל מי מאיתנו אינו מכיר את הכאב, הצער ואולי מעל הכל הבושה של צעיר אשר מפסיק את לימודיו באוניברסיטה אם מיוזמתו, ואם מסיבת כישלון אקדמי. או חוסכים לתלמידינו הרגשה זו: הם יכולים לנסות את כוחם מחדש, ואם הם בכל זאת מחליטים להפסיק, זוהי תמיד בחירתם החופשית המלווה במינימום זעזוע.

הקטלוג הראשון של האוניברסיטה הפתוחה

בניין האוניברסיטה הפתוחה ברמת אביב בבנייה (צילום: יורם ויינברג)

בדרגות של מרצה עד פרופסור. צוות זה נעזר באסיסטנטים, מפיקים, יועצים פדגוגיים ועוד ועוד.

“אנו איננו מוכנים להעסיק אצלנו במישרה מלאה אקדמאים רבים – מסיבות שונות. קודם כל יש לכך סיבה כלכלית. אבל מעבר לכסף, איננו חושבים שלטווח ארוך זוהי שיטה טובה. העבודה של איש סגל באוניברסיטה הפתוחה שונה באופן מהותי מזו של חברו באוניברסיטה אחרת. אין מגע ישיר עם סטודנטים, מאידך קיים צורך להכין חומר לימודי רב ולעמוד בלוח זמנים קשיח מאוד. הכנת החומר הלימודי היא עבודה יצירתית ממדרגה ראשונה, הדורשת תכונות מיוחדות כמו כל יצירה. פרסומים מדעיים ויכולת מחקרית הם תנאים הכרחיים להשתלבות חבר סגל באוניברסיטה הפתוחה, אבל אינם מספיקים. דרוש עוד כישרון פדגוגי מיוחד, יכולת כתיבה והתבטאות, מחשבה מקורית ופורייה בכל הנוגע לדרכי הלמידה העצמית. יצירת תנאי מחקר נאותים לחברי סגל האוניברסיטה הפתוחה קשורה בהוצאות עצומות – ואינני מאמין שמוצדקות בתנאי הארץ. האמת היא שגם בזמן הכנת קורס קשה מאוד לחבר סגל להשתחרר ולעסוק במחקר.

“הננו מאמינים שיש לקיים באוניברסיטה הפתוחה סגל אקדמי מצומצם למדי, כעין גרעין של אנשים בתחומים שונים. אלה יהיו באמת המשוגעים לדבר, אשר רואים בפעילות מהסוג שתיארתי את עניינם העיקרי ומה שחשוב מכל – אשר טובים במיוחד בפעילות זו. אבל אם כך, אנשי האוניברסיטאות בארץ מוכרחים להתגייס כדי לעזור בהכנת החומר הלימודי. אנו מאמינים שיש כאן לא רק אתגר, כי גם תועלת רבה עבור האנשים שישתתפו במפעל זה. זוהי הזדמנות להתמודד עם בעיות פדגוגיות לא שיגרתיים, לנסות להציג את החומר שלהם לקהל לומדים רחב ומגוון, לרדת מן הקתדרה לזמן מה מבלי לזנוח על הרמה ועל תוכן החומר שהם מגישים.

“אנו מזמינים את אנשי האוניברסיטאות לנסות את יכולתם בהכנת קורסים חדשניים אלה. האם יענו? אנו מקווים שכן ויחד נבנה את המפעל הזה, אשר אם יצליח יפתח עוד דף חדש ויפה בתולדות ההשכלה הגבוהה בישראל.”

התשובה ידועה – הם, אנשי האוניברסיטאות, נענו והדף החדש והיפה נפתח – והפך מאז לספר.

שאלות היסוד שאיתן אנחנו מתמודדים

“המערכת שאותה פיתחנו ודרכי הפעלתה דורשים בדיקה והתאמות תמידיות. אצטט כאן אחדות מהשאלות שנשאלו על ידי מר מקס רואן, מחולמי רעיון האוניברסיטה הפתוחה בישראל ונשיאה הראשון, באחת הישיבות של הוועדה האקדמית המייעצת:

- האם אנו שמים את הדגש המתאים על למידה בניגוד להוראה?
- האם השימוש שאנו עושים בטכנולוגיה היא הדרך הנכונה?
- האם תכננו היטב את מערכת הלימודים ואת מבנה הקורסים? אולי צריך לקצר את משך הקורסים? ואולי צריך לשלב לימוד אקדמי בניסיון מעשי?
- האם אנו פונים לאוכלוסייה שהיא הזקוקה ביותר ללימודים מהסוג שאנו מציעים?
- איך נגדיל את מספר התלמידים מהשכבות הנקראות טעונות טיפוח?
- האם אנו עושים מספיק כדי להמריץ את התלמידים ללימודים, כדי למנוע נשירה עד כמה שאפשר? מהן הדרכים הנוספות אשר רצוי לנסותן?
- איך נשתלב בפעולתנו במערך מוסדות חינוך אחרים בארץ?

“אין כמובן תשובות חד משמעיות לאף אחת מן השאלות היסודיות האלה. האוניברסיטה הפתוחה חייבת להתמודד אתן באופן מתמיד. אתעכב על השאלה האחרונה.

עזרו לנו בהכנת חומר הלימוד!

“אנו מאמינים שאנו יכולים גם לתרום וגם להיעזר במוסדות אחרים. אנו מעריכים שהחומר הלימודי אותו אנו מכינים הוא בעל ערך מעבר להוראה במסגרת האוניברסיטה הפתוחה עצמה. אנו חושבים שהקורסים האקדמיים שלנו יכולים לשרת גם מוסדות אחרים בארץ.

“הבעיה המרכזית שלנו היא הכנת חומר הלימוד. באוניברסיטה הפתוחה באנגליה גויס צוות אקדמי הכולל בסביבות 300 איש

שתי הערות בשולי הדברים

א. איך הגיע פרופ' גינזבורג לאוניברסיטה הפתוחה. יום אחד, ברחוב הרצל בחיפה, פגש פרופ' גינזבורג את ד"ר יונה פלס, מי שהיה חברו ללימודים בטכניון. "מה מעשיך עתה?", שאל אברהם את יונה. "אני מנהל עכשיו את מט"ח – מרכז טכנולוגיה חינוכית, שבא להחזיר טכנולוגיות חדישות לתחום ההוראה". "למה לא תתחילו ללמד מחשבים בבתי ספר?". "רעיון טוב. הגש לי הצעה בעניין", אמר פלס. הנייר נכתב, הוגש והתקבל. בהמשך, צורף פרופ' גינזבורג למועצת מט"ח. שם פגש לראשונה את מקס רואו, מנהל קרן רוטשילד, שיזמה ומימנה את מט"ח. כשדורותי דה רוטשילד נענתה לבקשתו של יגאל אלון וקרן רוטשילד לקחה על עצמה את מימון הקמתה של האוניברסיטה הפתוחה – והאו"פ קמה, מקס רואו מונה להיות נשיאה הראשון. כיוון שגר בג'נבה, שם שוכן המטה של קרן רוטשילד, הביקורים התכופים בארץ די הקשו על רואו ואחרי זמן מה הוא התחיל לחפש מישהו מתאים לתפקיד הנשיא במקומו. יונה פלס שאל את גינזבורג אם יהיה מוכן להיות מועמד – והוא הסכים. עם סיום התחייבויותיו בטכניון, החל פרופ' גינזבורג ב-1.7.76 את פעילותו באו"פ. בתחילת 1977 מונה באופן רשמי לנשיא האו"פ – ושימש בכהונתו עד שנת 1987.

ב. החיים גברו על הקונספט. מן הדברים שנאמרו בבית הנשיא ברור שהכוונה היתה להקים אוניברסיטה שתהיה בעיקרה אוניברסיטה של הזדמנות שנייה. מה שנוצר בפועל היה, כדברי פרופ' גינזבורג, "מכשיר חזק וטוב שכל מי שרצה לנצל אותו – אנחנו שמחנו לקראתו. כמו, למשל, תלמידי התיכון, שלא חשבנו עליהם ברגע הראשון. או החרדים. יום אחד הגיע אליי יהודי חרדי ואמר שהוא רוצה לארגן מסגרת שבה יוכלו נשים חרדיות ללמוד לימודים אקדמיים. שאלתי אותו "מתי אתה רוצה להתחיל?"

"אנשים נוהגים לבוא ולדבר על תוכניות, על כתיבת חוזים ודברים דומים, ואני נהגתי לשאול אותם – מתי אתם רוצים להתחיל לעבוד: מחר בבוקר, או היום אחר הצהריים? תביא את התלמידות – אנחנו מיד נתחיל ללמד אותן. זהו הכוח של האוניברסיטה הפתוחה. והוא באמת ארגן מהר מאוד קבוצת לימוד בירושלים שהתרכזה בלימוד מדעי המחשב. היו בין הלומדות גם כאלה שהמשיכו אחר כך ועשו מאסטר. וירוחם? אתה יודע כמה פעמים אני נסעתי לירוחם? כי היה לנו חשוב שילמדו גם שם. לאט לאט האנשים נענו". ■

האוניברסיטה הפתוחה – אז והיום

השנה	1976	2006
מספר סטודנטים	2000	למעלה מ-41,000 כל סטודנט שישי בישראל
מספר קורסים	5	למעלה מ-65,650 לתואר
מרכזי לימוד	16	למעלה מ-60
ספרים	5 כותרים	מעל ל-1,500

האוניברסיטה הפתוחה מברכת את בוגריה בשנת 2006

2,434 בוגרי תואר ראשון
ו-186 בוגרי תואר שני

עם סיום לימודיהם
ומאחלת להם
הצלחה בהמשך דרכם

